

РОЛЬ КРАЄЗНАВЧОЇ ОСВІТИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЕКОЛОГІВ

УДК 37.035:504(477)

Г. А. Білецька

Краєзнавство здавна визнано одним із найважливіших засобів зв'язку навчання та виховання з життям. Використання місцевого матеріалу привертало увагу видатних педагогів минулого Я. Коменського, Ж. Руссо, І. Песталоцці. Їх ідеї про виховання з урахуванням місцевих умов у подальшому мали значний вплив на розуміння сутності краєзнавства, його місця і функцій у навчанні і вихованні.

Дослідниками на різних етапах суспільного розвитку накопичено значний науковий та емпіричний досвід щодо розгортання і тенденцій розвитку освітньо-краєзнавчої роботи. Суттєвий внесок у дослідження краєзнавства як педагогічного феномену зроблено М. Грушевським, М. Драгомановим, М. Пироговим, К. Ушинським та ін. Питання про знання краю народом, зокрема молоддю, студентством, хвилювали В. Антоновича, Н. Дашкевича, Н. Молчановського, Д. Багалія та ін.

Теоретико-методичні засади освітнього краєзнавства у своїх працях розробляли О. Барков, В. Борисов, М. Мілонов, А. Даринський, Ю. Кононов, В. Корнєєв, М. Костриця, М. Стельмахович, І. Прус, К. Строев, А. Сиротенко, Т. Вайда, Л. Бабенко, М. Дуденко, Е. Пасічник, І. Прус, Г. Пустовіт, В. Обозний, О. Тімець та ін.

Аналіз наукових досліджень і публікацій надає можливість зробити висновок, що їх автори не розглядали питання реалізації краєзнавчої освіти майбутнього еколога. Виходячи із зазначеного вище, цілісне осмислення краєзнавчої освіти студентів-екологів в умовах реформування професійної освіти у вищих навчальних закладах є вкрай назрілим.

Мета статті – з'ясувати роль краєзнавчих знань та краєзнавчої освіти у професійній підготовці майбутніх екологів.

Для обґрунтування необхідності краєзнавчої підготовки фахівця-еколога у вищому навчальному закладі необхідно розкрити сутність краєзнавства. Загалом на краєзнавство існують різні погляди. Його розглядають як наукову дисципліну, метод дослідження краю, дидактичний принцип, навчальний предмет, метод навчання і виховання тощо.

На потрійному трактуванні терміну “краєзнавство” наголошував К. Дубняк, зауважуючи, що краєзнавство – це:

- методи наочно студіювати природничі й економічні науки;
- пропедевтичний курс елементарної шкільної географії;
- самостійне і визначене коло систематизованого знання зі своєю власною методикою [1].

На підставі такого потрійного трактування М. Костриця виокремив такі три функції краєзнавства:

педагогічна, яка визначає краєзнавство як метод, дидактичний принцип, за допомогою якого можна домогтися підвищення ефективності навчально-виховного процесу в освітніх закладах;

пропедевтична – курс елементарної шкільної географії “Географія рідного краю”;

складова частина географічної науки з усіма притаманними для неї методами дослідження [2].

На думку К. Дубняка, змістом краєзнавства як єдиної синтетично-географічної науки є: природа території як той фундамент, на якому базується господарство; людина як та сила, що використовує природу території, впливає на неї, планує своє господарство, виходячи із властивостей та особливостей природи території; економіка території, тобто виробничий ефект дії людини на природу. Об’єктом вивчення краєзнавства вчений вважає край (територію) [1].

У трьох іпостасях, які стосуються структурних засад, розглядає країнознавство П. Тронько. Він зазначає, що краєзнавство є: по-перше, сукупністю наукових дисциплін, різних за змістом і методами дослідження; по-друге, науковою популяризацією знань про край, регіон; по-третє,

громадським рухом, основними завданнями якого є збереження історико-культурної спадщини краю та відродження духовності. Предметом дослідження краєзнавства, на думку П. Тронька, є конкретний регіон, а об'єктом – його історія, природа, населення, господарство, культура, пам'ятки матеріальної і духовної культури [3].

Краєзнавство може бути структуровано на складові. Я. Жупанський та В. Круль пропонують загальне краєзнавство поділяти на географічне, історичне, соціальне [4]. Об'єднуючим елементом усіх видів краєзнавства є територія, а отже, географічне краєзнавство є стрижнем загального краєзнавства.

Зростання екологічних проблем зумовило виокремлення у складі загального краєзнавства нового розділу – екологічного краєзнавства.

Екологічне краєзнавство можна визначити як інтегровану систему фундаментальних знань про наукове обґрунтування екологічних явищ конкретної місцевості; розгляд їх у світлі вчення про біосферу; розробку і впровадження спеціальних заходів для регулювання та пом'якшення негативного впливу наслідків людської діяльності на довкілля.

В екологічному краєзнавстві С. Совгіра виокремлює такі чотири складові: природоохоронна історія рідного краю; природні ресурси (атмосферне повітря, літосфера, гідросфера, рослинний світ, тваринний світ); природно-заповідні території краю; екотуризм, екологія й охорона здоров'я, екологічне законодавство, екологічна освіта та виховання. Відповідно, в екологічному краєзнавстві можна виокремити такі напрямки дослідження: екологічний, ресурсний, заповідний, еколого-соціальний [5].

Формування краєзнавчих знань є результатом цілеспрямованого педагогічного впливу – краєзнавчої освіти, яка, як один із важливих засобів створення культуротворчого середовища у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу, відкриває студенту навколишній світ з усією багатогранністю складних взаємовідносин природи, суспільства й особистості,

задовольняє потреби у самопізнанні, самореалізації, сприяє формуванню особистісних якостей та ціннісних орієнтацій.

Краєзнавча освіта – це процес і результат становлення фахівця, який, опанувавши досвід та цінності регіональної культури, здатний їх використовувати у професійній діяльності.

У сучасній краєзнавчій освіті В. Обозний виокремлює два напрямки:

– академічно-традиціоналістський, відповідно до якого вдосконалюється вузькопрофільна підготовка еколога;

– дослідницько-орієнтований, згідно з яким підготовка екологів здійснюється відповідно до інноваційних підходів науково-освітньої практики [6].

Зміст краєзнавчої освіти – це педагогічно опрацьована система регіонально-соціумних знань і вмінь, досвіду творчої діяльності та ціннісних орієнтацій, засвоєння яких сприяє формуванню особистості, підготовленої до збереження і розвитку матеріальної та духовної культури.

Зміст краєзнавчої освіти орієнтовано на створення освітньо-пошукової опори й емоційно-почуттєвого сприйняття, що допомагають підтримувати і гармонізувати відчуття внутрішньої спорідненості людини та навколишнього світу. Закладається основа не тільки для засвоєння знань окремих галузевих наук, але й для одержання вмінь об'єднувати ці знання з метою формування цілісної картини навколишнього світу, розвитку регіонально-соціумної культури особистості. Використання краєзнавчих знань надає емоційного забарвлення та особистої значущості формально-логічним знанням, зафіксованим у сухих правилах, схемах, поняттях.

Краєзнавча освіта майбутніх екологів передбачає використання краєзнавчого методу: студенти вчаться розкривати діалектичний взаємозв'язок загального (глобального, регіонального) і місцевого матеріалу, коли через краєзнавчий підхід загальні екологічні проблеми стають більш конкретними, а місцеві у світлі загальних отримують свою об'єктивну оцінку.

У змісті краєзнавчої освіти студентів-екологів можна виокремити такі складові: пізнавальна (навчально-освітня) діяльність, дослідницька еколого-краєзнавча діяльність (проблемне навчання), творчий пошук, практична діяльність, досвід емоційно-ціннісних стосунків (мотиваційна діяльність).

Пізнавальна (навчально-освітня) діяльність пов'язана зі здобуванням знань із безпосереднього оточення. Студенти-екологи отримують краєзнавчу інформацію при вивченні навчальних дисциплін.

Дослідницька краєзнавча діяльність передбачає не пасивне спостереження, а різноманітну активну роботу (науковий пошук, відкриття раніше невідомих фактів, постановку проблем, різні підходи до їх вирішення, висновки, узагальнення), де виявляється активність студентів, їх уміння самостійно здобувати знання.

У дослідницькій еколого-краєзнавчій діяльності домінуючим орієнтиром є творчий чинник. Творчий пошук у галузі екологічного краєзнавства ведеться на високому рівні пізнавальної, практичної ініціативи, активності й емоційного настрою, що створює сприятливі передумови для розвитку високих моральних якостей особистості та формування екологічної свідомості.

Практична діяльність формує активне ставлення до навколишньої природи, перетворює здобуті в процесі пошуку знання на переконання. У системі практичної підготовки студентів-екологів до майбутньої професійної діяльності велику роль відіграє практичний довід діяльності.

Досвід емоційно-ціннісних стосунків (мотиваційна діяльність) відображає ставлення до навколишнього природного середовища і мотиви здійснення практичної природоохоронної діяльності.

Отже, краєзнавство розглядається як унікальне суспільно-освітнє явище, основу якого складає процес пізнання та передачі знань про рідну землю і життя на ній, що здійснюється від одного покоління до наступного.

Педагогічне значення краєзнавства у професійній екологічній освіті полягає в тому, щоб залучати студентів-екологів до всебічного вивчення своєї місцевості, установлення зв'язків між глобальними, національними та

регіональними аспектами у вивченні сучасних проблем екології й охорони навколишнього природного середовища, нагромадження еколого-краєзнавчого матеріалу.

Таким чином, можна обґрунтовано стверджувати, що краєзнавча підготовка студентів-екологів є досить важливим, перспективним компонентом сучасних наукових основ підготовки всебічно освіченого фахівця-еколога, її здійснення доповнює і збагачує зміст професійної екологічної освіти, надає можливість цілеспрямовано впливати на екологічну свідомість.

Список використаної літератури

1. Дубняк, К. Що таке краєзнавство / Дубняк Кость // Історія української географії. – 2005. – Вип. 12. – С. 44–47.
2. Костриця, М. Ю. Географічне краєзнавство: актуальні питання теорії / М. Ю. Костриця // Географія та основи економіки в школі. – 1999. – № 3. – С. 35–37.
3. Тронько, П. Т. Краєзнавство у відродженні духовності і культури / П. Т. Тронько. – К. : Рідний край, 1994.
4. Жупанський, Я. Про об'єкт і предмет вивчення національного краєзнавства / Я. І. Жупанський, В. П. Круль // Краєзнавство. – 1994. – Ч. 1–2. – С. 3–6.
5. Совгіра, С. В. Екологічне краєзнавство / С. В. Совгіра // Придніпровський науковий вісник. – 1998. – № 93(160). – С. 7–115.
6. Обозний, В. В. Сутність та генеза краєзнавчої освіти / В. В. Обозний // Наука і сучасність : зб. наук. праць НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К. : Логос, 2000. – Вип. 1. – Ч. 1. – С. 61–65.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Коломієць А. М.